

OP MAAT PEDAGOGISCH HANDELEN OM OVERZICHT,
INZICHT & UITZICHT TE VERGROTEN

Aanzetten tot veerkracht

Een op de vijf entreestudenten en bijna een op de 10 mbo niveau 2 studenten stopt voortijdig met de opleiding (DUO, 2022). Uit eerder onderzoek (Baay, 2015; Slagter & Van Veldhuizen, 2021) blijkt dat studenten op entree- en mbo 2-niveau weinig gebruik maken van de aanwezige hulpbronnen, dat wil zeggen buiten de docenten van hun opleiding. Dat maakt de afhankelijkheid van entree- en mbo-niveau 2 studenten van hun docenten hoog. Om de positieve ontwikkeling van entree- en mbo-niveau 2 studenten te vergroten, lijkt het wenselijk om tijdens de mbo-opleiding meer aandacht te besteden aan het leren van alternatieve oplossingsstrategieën, buiten het vragen van hulp aan de docent. Om scherper in beeld te krijgen wat dit vraagt van mbo-docenten, is een verkenning op dit thema gestart door MBO College Centrum (ROC van Amsterdam) in samenwerking met het lectoraat De Pedagogische Opdracht van Hogeschool Inholland. **RICK SLAGTER, DR. MASCHA ENTHOVEN**

In dit artikel kijken we vanuit een veerkrachtperspectief naar deze studenten, wat wil zeggen dat we onze blik verleggen van aanwezige risicofactoren naar de krachten en hulpbronnen om een positieve ontwikkelingsuitkomst te realiseren. We stellen ons de vraag hoe veerkracht zich uit bij studenten op entree- en mbo 2-niveau, om vervolgens te kunnen onderzoeken op welke manieren mbo-docenten deze veerkracht verder zouden kunnen bevorderen. Als eerste stap wordt het gehanteerde theoretische model gepresenteerd: veerkracht als routekaart. Daaropvolgend presen-

teren we de eerste bevindingen van ons oriënterende onderzoek naar de wijze waarop veerkracht zich manifesteert bij studenten die een diploma behalen en bij hen die de opleiding voortijdig verlaten. We sluiten af met een vooruitblik op de volgende fase in ons onderzoek naar het veerkracht bevorderend pedagogisch-didactisch handelen van entree- en mbo-niveau 2 docenten.

VEERKRACHT ALS ROUTEKAART

Studenten krijgen tijdens hun leven en schoolloopbaan vele keren te maken met tegenslagen. De mate

»

waarin en de manier waarop dit van invloed is op hun ontwikkeling loopt uiteen. Enthoven (2007) toonde aan dat leerlingen verschillen in de mate waarin zij beschikken over overzicht, uitzicht en inzicht om met deze obstakels om te gaan.

- **Overzicht** over de omgeving waarin de student zich begeeft. De student stelt zich vragen als: Aan welke eisen en verwachtingen moet ik voldoen? Wat zijn potentiële risico's in deze omgeving? Welke potentiële hulpbronnen

kan ik identificeren en activeren om constructief om te gaan met risico's en uitdagingen?

- **Uitzicht** in termen van een (toekomst)perspectief na school. Wat wil ik later gaan doen en betekenen in deze wereld? Leidt dit tot een verbetering van de huidige situatie?
- **Inzicht** in de wijze waarop persoonlijke kwaliteiten kunnen worden ingezet om hulpbronnen te identificeren en activeren om, zodra als moeilijk ervaren omstandigheden zich voordoen, deze in te

STUDENTEN MET
LAAG VEERKRACHTIG
GEDRAG HERKENNEN
RISICO'S EN
UITDAGINGEN
MINDER GOED

De personen in de afbeelding hebben geen relatie met de verwijzing naar studenten/docenten in de tekst.

van inzicht in hun eigen capaciteiten en zij hebben veelal positieve relaties met docenten en klasgenoten. Deze studenten gaan naar school met het uitzicht om een doel te behalen en hebben positieve toekomstverwachtingen. Hoog veerkrachtig gedrag werkt voor deze student als een zichzelf versterkend fenomeen, omdat dit gedrag hun toegang geeft tot het ervaren van veiligheid en goed onderwijs, wat in de meeste gevallen tot een positieve ontwikkelingsuitkomst leidt (Enthoven, 2007).

Studenten met laag veerkrachtig gedrag herkennen risico's en uitdagingen minder goed en zijn minder geneigd gebruik te maken van hulpbronnen. De routekaart van veerkracht (overzicht, uitzicht, inzicht) is voor hen minder rijk gekleurd. Ook laag veerkrachtig gedrag versterkt zichzelf. Deze studenten willen graag toegang tot de ervaring van goed en veilig onderwijs, maar herkennen nog niet hoe zijzelf daaraan kunnen bijdragen. Voorbeelden hiervan zijn het zelf structureel orde verstoren in de klas, spijbelen, een mentor uit de weg gaan wanneer deze toenadering zoekt, niet selectief zijn in het aangaan van vriendschappen en het onvoldoende in staat zijn om constructieve relaties met docenten en klasgenoten te initiëren (Enthoven, 2007).

METHODE

Tijdens vier afzonderlijke bijeenkomsten met verschillende mbo-docenten van entree- en mbo 2-niveau hebben beide auteurs steeds drie vragen gesteld, namelijk:

1. Schets een beeld van een student die een diploma heeft behaald;
2. Schets een beeld van een voortijdig schoolverlater;
3. Wat hebben deze studenten van jou nodig om te slagen?

In totaal hebben 60 van de 70 deelnemers een bijdrage ingeleverd en deze zijn anoniem verwerkt, volledig getranscribeerd en geanalyseerd op basis van het veerkrachtmodel Overzicht, Uitzicht en Inzicht (Enthoven, 2007).

RESULTATEN

Overzicht

Wat als eerste in het oog springt zijn de talrijke problematieken die docenten noemen in de levens van de studenten die een entree- of mbo-niveau 2 opleiding volgen. Docenten noemen: *een lage intelligentie,*

HOOG VEERKRACHTIG
GEDRAG BIEDT DE
STUDENT ALS HET
WARE OVERZICHT OVER
DE SITUATIE

uithuisplaatsing, faalangst, pesten, verslaving, criminaliteit, armoede, trauma, migratie, eenoudergezinnen, AD(H)D, TOS, dyslexie, doof of slechthorend, sociale angststoornis, borderline en autisme. Zowel studenten die een diploma behalen als voortijdig schoolverlaters ervaren een deel van deze risico's en uitdagingen. Zij verschillen echter in de mate waarin de als moeilijk ervaren omstandigheid van invloed is op hun leerproces. Dit verschil is volgens de docenten toe te schrijven aan het kunnen vragen en accepteren van hulp bij tegenslag. Over degenen die dat wel kunnen, noteerden ze: *'Ze vraagt om hulp', 'Ze accepteert hulp', 'Ze vraagt om hulp bij tegenslag'.* Anders ligt dit bij voortijdig schoolverlaters. Docenten »

zetten om tot een verbetering van de situatie te komen. Wat kan ik inzetten om mijn doel te bereiken?

Hoe heb ik dit eerder opgelost?

Een blik op de student vanuit dit veerkrachtperspectief maakt voor de docent inzichtelijk in hoeverre een student tot veerkrachtig gedrag in staat is. Studenten met hoog veerkrachtig gedrag zijn in staat risico's goed in te schatten, uitdagingen aan te gaan en de juiste hulpbronnen in te zetten. Ze hebben als het ware overzicht over de situatie waarin ze zich bevinden en een bepaalde mate

zeggen vaak over studenten binnen deze groep dat zij problematisch gedrag vertonen tijdens lessituaties ('*Passief*', '*Ongemotiveerd*', '*Niet luisteren*'). Een ander kenmerk is hier de cumulatie van als moeilijk ervaren omstandigheden: '*Problematische thuissituatie met alcohol en drugs en geen vertrouwen in hulpverlening*', '*Veel begeleiding: budgetcoach, leerwerkcoach, passend onderwijs*'.

DE VERVOLGVRAAG: WAT KUNNEN MBO- DOCENTEN DOEN OM VEERKRACHT TE BEVORDEREN?

De voortijdig schoolverlaters zijn minder dan de studenten die een diploma behalen geneigd om hulpbronnen te benutten of wijzen deze zelfs af. Een docent verwoordt het als volgt: '*Het was een moeizame start, geen vertrouwen in de school, omdat hij vaak negatief was behandeld en weggestuurd. Na verloop van tijd, met vallen en opstaan, toch iets van vertrouwen opgebouwd, maar uiteindelijk school niet afgemaakt en is hij gaan werken bij vader*'.

Inzicht

Het grootste verschil tussen studenten die een diploma behalen en voortijdig schoolverlaters is zichtbaar op het vlak van inzicht. Docenten zien studenten die een diploma behalen doorgaans constructieve of op z'n minst neutrale relaties aangaan met klasgenoten en docenten. Ze omschrijven deze studenten veelal in één woord als '*behulpzaam*' en de rol in de groep als positief of neutraal.

'Ze ligt goed in de groep en helpt anderen', 'Ze heeft vriend noch vijand'.

Deze studenten nemen veelal actief deel aan het onderwijs en leveren zelf een positieve bijdrage aan het onderwijs. Docenten hanteren bij deze groep termen als: '*present*', '*vriendelijk*', '*gemotiveerd*', '*respectvol*', '*wil leren*', '*staat open voor feedback*', '*stelt vragen*', '*toont aandacht*', '*luistert*', '*staat open voor nieuwe ervaringen*' en '*komt afspraken na*'.

Over de voortijdig schoolverlaters spreken de docenten in andere bewoordingen. Docenten omschrijven deze groep eerder in termen, zoals: '*hoog verzuim*', '*passief en ongemotiveerd*', '*niet bereid zich in te spannen*', '*altijd te laat en maakt geen huiswerk*' en '*vraagt veel aandacht in de groep met negatief gedrag*'. Een docent verwoordt het kort, maar krachtig: '*stoorzender*'.

Uitzicht

Studenten die een diploma behalen en voortijdig schoolverlaters verschillen nauwelijks in het doel dat ze nastreven, namelijk: een diploma en een betere toekomst. Voor beide groepen studenten ligt de toekomst lang niet altijd in het verlengde van de gekozen beroepsopleiding. De gekozen beroepsopleiding is eerder een middel op weg naar een ander doel, bijvoorbeeld een eigen bedrijf starten of, meer pragmatisch, de kortste route naar een mbo-opleiding op een hoger niveau.

Docent

Een kwart van de deelnemers laat de vraag wat studenten nodig hebben om te slagen onbeantwoord op het formulier. Deelnemers die wel antwoorden, maken weinig onderscheid tussen voortijdig schoolverlaters en studenten die een diploma

behalen. Zij omschrijven wat hun studenten nodig hebben in termen als aandacht, steun, complimenten, aanmoediging, voorspelbaarheid en maatwerk. Een docent verwoordt het als volgt: '*Het bieden van vertrouwen en steun met het uiteindelijke doel het behalen van een diploma*'.

Voorspelbaarheid wordt door de docenten omschreven als '*het hantieren van duidelijke regels, het bieden van structuur, het handhaven van regels en het zorg dragen voor een veilig klassenklimaat*'. Ook benoemen docenten met enige regelmaat het belang van het bieden van maatwerk, maar dan met name gericht op cognitie. Een docent verwoordt het als volgt: '*Inzicht in de capaciteiten van een student, zodat schoolopdrachten op een juist niveau kunnen worden aangeboden*'.

CONCLUSIE: PEDAGOGISCH MAATWERK

We begonnen ons artikel met de vraag: '*Hoe uit veerkracht zich bij entree- en mbo-niveau 2 studenten?*' Uit onze verkenning komt naar voren dat docenten het gedrag van studenten die een diploma behalen en van degenen die voortijdig de opleiding verlaten, verschillend omschrijven. Beide groepen hebben volgens de docenten baat bij aandacht, steun, voorspelbaarheid en maatwerk. Studenten die een diploma behalen tonen gedrag dat veelal in de 'veerkracht als routekaart' wordt aangemerkt als hoog veerkrachtig gedrag en verschaffen zichzelf daarmee toegang tot het onderwijs. Studenten die de opleiding voortijdig verlaten vertonen gedrag dat hen eerder belemmert in het ervaren van goed onderwijs. Volgens de docenten nemen deze studenten niet actief deel aan het onderwijs; vanuit de routekaart bezien kan dit samen-

hangen met onvoldoende overzicht (wat wordt er van mij verwacht?) en/of inzicht (wat kan ik inzetten?).

Voor de vervolgvraag: *Wat kunnen mbo-docenten doen om veerkracht te bevorderen?* biedt het begrip maatwerk, dat ook veelvuldig wordt genoemd door docenten, een aantal interessante aanknopingspunten. Maatwerk wordt vooral opgevat als een manier om tegemoet te komen aan de cognitieve verschillen in de klas, maar is het ook mogelijk maatwerk te bieden op basis van veerkrachtbehoefte? Vanuit ons gepresenteerde veerkrachtmodel willen we verder onderzoeken of ook maatwerk ook kan worden geboden in het pedagogisch-

didactisch handelen van docenten in het bevorderen (of vergroten?) van overzicht, inzicht en uitzicht voor *alle* studenten. Dit laatste in het bijzonder ook voor studenten die het mbo-onderwijs voortijdig dreigen te verlaten. Hoe kunnen we ze binnenboord houden en alsnog uitzicht op een mbo-diploma bieden? ■

RICK SLAGTER IS DOCENT ROC VAN AMSTERDAM EN DOCENT-ONDERZOEKER BIJ HET LECTORAAT DE PEDAGOGISCHE OPDRACHT VAN HOGESCHOOL INHOLLAND; DR. MASCHA ENTHOVEN IS LECTOR VAN HET LECTORAAT DE PEDAGOGISCHE OPDRACHT VAN HOGESCHOOL INHOLLAND

Literatuurlijst

- > Baay, P. E. (2015). *How graduates make the school-to-work transition: A person-in-context approach* (Doctoral dissertation, Utrecht University).
- > DUO (2022). *MBO Factsheet Schooljaar 2020-2021. Nieuwe voortijdige schoolverlaters*.
- > Enthoven, M. E. M. (2007). *The ability to bounce beyond: The contribution of the school environment to the resilience of Dutch urban middle-adolescents from a low socio-economic background* (Doctoral dissertation, University of Pretoria).
- > Slagter, R. & Van Veldhuizen, B. (2022) 'Ik dacht dat ik het niet kon.' *De bijdrage van de entree-opleiding aan de veerkracht van studenten. Profiel, 31(7), 12-13.*

